

helytörténet

műemlékeink

helytörténet

## Örökül hagyott malmok a századelőről – egy malomban őrlünk

Nem is gondolná az egyszerű Ráckevére érkező idegen vagy éppen hazlátogató utas, hogy a város régi határát jelző Krisztus-keresztel szemközt magasló régi, romos, dűledező falú épület a város XX. századi történelmének egyik záloga. Az Árpád-malom a századforduló épült, annak a lázas fejlesztési hullámnak a folyományaként, mely az 1895-ös millenáris ünnepségsorozathoz kapcsolódóan bontakozott ki országszerte, és így Ráckevét, Budapest vonzás-körzetét sem hagyta érintetlenül.

Sokan nem is tudjuk, hogy a „Budapest–Haraszi–Ráckevei” helyi érdekű vasút már 1892-ben megépült, megteremtve a fővárossal való közvetlen személy- és kereskedelmi forgalmat lebonyolító vasúti összeköttetést. A Pest Megyei Levéltár közigazgatási és előjárásági iratai között kutatva arról is tájékozódhatunk, hogy ebben az időszakban Millenáris különadót szedtek a város lakóitól, hogy a város költségvetése is méltón felkészülhessen a honfoglalás ezer éves évfordulójának ünneplésére, hogy felépülhessen az Árpád-híd, az Árpád-szobor. Valamivel később – 1901-ből – található egy bejegyzés a mutatókönyvben, mely újfent honfoglaló vezérünk nevét dicséri: „Az Árpád-malom falainak lebontási terve” sor árulkodik az első gőzmalom megépültéről.

Ráckeve sem maradt ki tehát abból a kissé megkésett, de annál eredményesebb ipari forradalomból, mely hazánkat az Osztrák-Magyar Monarchia államkeretein belül beemelte az európai gazdasági, kulturális és tudományos hatalmak sorába. Veszprémi Fejes György akkori lelkész Ráckeve történelméről írt könyvében (1926) így számol be a nagyközség a századforduló táján végbemenő, hihetetlen mértékű fejlődéséről: „Az utóbbi harminc év alatt nagymérvű előrehaladást tett községünk. (...) Az ipari fellendülést mutatja egy részvénytársasági nagy gőzmalom – „Árpád” néven –, amely részint örösi, részint lisztereskedelmi forgalmát kiterjeszti a szomszéd községekre is, sőt az eddig községi kezelésben volt központi szeszfőzdet is kezébe vette. Van továbbá egy másik, kisebb gőzmalma, Várkonyi és társai tulajdona, bent a városban. Ezekon kívül több motoros daráló helyisége és néhány nagy dunai vízi malom, mely egyrészt egyeseké, másrészt magántársaságé (7-es malom.) Van egy hatalmas, virágzó épület fatelepe (Holczmann-féle), kapcsolatban mész, cement, cserép stb. lerakattal. Újabban megalakult az úgynevezett „Közüzemi r. t.” Ez életrevaló vállalkozással, az Árpád malommal kapcsolatban, Udvardy János elnökle mellett megvalósította elsőben is a villamos világítást,

mely hálózatába veszi lassanként a szomszédos községeket is. (Pl. már Lacházát.) Van továbbá football klubja, strandfürdője és egy most alakuló regatta evezős egylete.”

A jelenkor gazdasági útvesztőjében tévelygő magyar honpolgár talán irigykedve olvassa a fenti sorokat. Vajon miből fejlődik majd ki a XXI. században a hazai gazdaság azon húzóágazata, mely sikerre viszi Magyarországot Európában és a nagyvilágban? A 1800-1900-as évek fordulóján a malomipar volt a hazai ipar robbanásszerű fejlődésének fő mozgatórugója, melynek a magyar gazdaságban betöltött szerepe a gőzmalom elterjedésének idején vetekedett az a történelemalakító erővel, melyet a nyugat-európai textilipar képviselt az ipari forradalom kezdetén. Új találmányok megvalósulása, a gépipar fellendülése, a külföldi tőke beáramlása nagyrészt ennek az ipárnak volt köszönhető hazánkban. 1906-ban már összesen 2569 gőz- és motoros malom működött az országban.

A gőzmalom jelentősége Ráckeve gazdasági életében is vitathatatlan. A malom nemcsak a községet és a környező településeket látta el őrölt gabonával, de egyben a város 1923-ban 300 millió korona alaptőkével megalakult első nem pénzügyi részvénytársasága volt, mely pár évvel később Közüzemi és Községfejlesztő Rt. néven megszervezte Ráckeve villamosenergia-ellátását is. Ez utóbbi tagjai részint a fővárosból, részint a községből verbuválódtak, főszolgabírók, jogászok, helyi vállalkozók, sőt az egyház képviselői sem maradtak ki a vezetőségből. A részvénytársaság tagjainak névsorát olvasva érdekes történelmi jelenségre bukkanunk: meglepő módon mindkét egyházi előljárót megtaláljuk benne, az akkori katolikus plébános, Látics György az igazgatóságban és a már említett Fejes György református lelkész a felügyelő bizottságban kapott helyet.

A malmot az 1948. évi XXV. tc. alapján államosították, ekkor névleges teljesítménye 260 métermáza volt (mq/24 óra), és dolgozóinak száma: 44. Az 1970-es évek végéig üzemelt, ekkor már csak 13 malom működött Pest megyében és 3 Budapesten. Fő érdekessége abban rejlett, hogy Duna-parti malom lévén a telephely egy vállalati üdülönnek is otthont adott, melynek alapját malomkerekekre építették.

Az épület különlegességét a mai napig az adja, hogy Ráckeve festői Duna-parti üdülőtérületének szomszédságában, a Malom-öbölben található. Tagolt tömegű, összetett alaprajzú, egy- és kétszintes, feltételezhetően több periódusban épült épületegyüttes. Ablakainak nagy részét a kor építészetre jellemző téglafalás könyöklő-

párkányok és szemöldökpárkányok díszítik. Belső terei gerendás, lapolt deszkamennyezetes és nyitott fedélszékes kialakításúak. Az egykori ipari épület impozáns tömege, külső-belső részleteképzése, területi elhelyezkedése és helytörténeti, valamint ipartörténeti értékei indokoltá tennék mind megőrzését, mind további hasznosítását.



A ráckevei „Árpád-malom”

Sajnos, az utóbbi pár évtizedben nagyon elhanyagolták, ezért jelenleg leginkább málló vakolata és rendezetlen környezete ragadja meg az arra járók tekintetét. Pedig a város egy másik hasonló korú épülete műemléki védeltséget élvez. A Kálvin téri gabonátárolót a mai napig használják, és viszonylag jobb állapotban található.



A Kálvin téri gabonátároló

Ráckeve város önkormányzata 2006-ban – úgy tűnik – lemondott az egykori gőzmalom épületéről. Az önkormányzati rendezési terv nem tiltotta meg, hogy a telket megvásárolja a világhírű bevásárlóközpont-hálózat, a Tesco, mely a Műemlékvédelmi Felügyelőség által is jóváhagyott bontási engedély birtokában várhatólag hamarosan megkezdje az áruház felépítését. Ezzel a harmadik multinacionális vállalat is betelepül városunkba, miáltal Ráckeve mindjobban a fogyasztói társadalom kelepccéjébe kerül: termelő és kulturális tevékenysége forráshiány miatt egyre nagyobb nehézségekkel küzd, míg a tömegfogyasztásra ösztönző cégek mind nagyobb teret nyernek, még a Duna-partot sem kíméli a terjeszkedési láz.

## helytörténet

Magyarország számos településén egyszerű megoldás született hasonló száraz- valamint számos szél- és vízimalom megmentésére. Az 1937-ben épült Első Mórágyi Hengermalom most a helytörténeti gyűjtemény otthona. Az államosítás után a termelősövetkezet kiürítette ezt a házat, és le is bontatta volna, de olyan masszívnak bizonyult, hogy inkább meghagyták, és gabonatarolónak rendezték be.

1908-ban épült az Első Bólyi Múmalom Részvénytársaság épülete. Az első világháború alatt leégett, helyreállították, majd 1992-ig működött. Majd tíz évig üresen állt, mire az önkormányzat megvette és megkezdte az épület helyrehozatalát, és mára sikerült Phare-források felhasználásával felújítani. Alsó szintjén berendezkedett egy élelmiszerkereskedelmi vállalat, az első szinten pedig fúvózenekar, énekkar, zenekar, méhészek, a második szinten oktatási funkciók kaptak helyet.

Budapesten, a Soroksári úton máig három egykori XIX. században épült gőzmalom harcol az idővel, közülük a Concordia gőzmalom ma – többek között – az Árutörsde legnagyobb köz-



## műemlékeink

raktárának, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnak és a Malomipari Múzeumnak ad otthont. A Gizella Malom pedig felújítás alatt áll, a jövőben loftlakások és loftirodaházak elhelyezésével kívánják a többszintes épületet hasznosítani.

Pest megyében a 13 megmaradt létesítmény közül Aszódon és Érden ma is működik egykori malom. Számunkra talán Törtel példája a legtanulságosabb. Az 1920-as években épült malom a község egyik legfontosabb munkaadójának számított, az egész környékről itt őrlték a gabonát és a takarmányokat, majd a Nagykőrösi Konzervgyár előkészítő települéül szolgált. Az



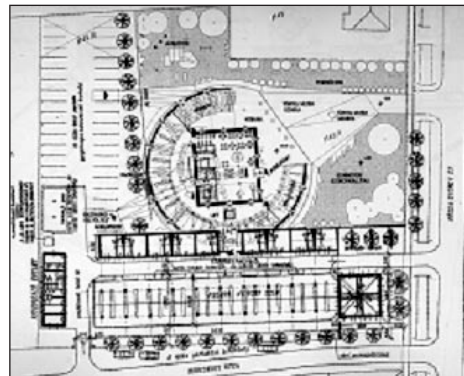
épületet – miután ipari hasznosítása leállt – a helyes lakói alkalmasnak találták arra, hogy kulturális központtá alakítsák át. Címzett támogatásra pályáztak, melyet szakmailag a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Pénzügyminisztérium, a Belügyminisztérium is támogattott, majd az országgyűlés is megszavazott. A teljes költség várhatólag 340 millió forintot tesz ki, és önerőből 35 millió forintot biztosít a tele-

## helytörténet

pülés. A város vezetősége tervei szerint ide költözik a művelődési házból a községi könyvtár és teleház, kis művészeti galéria, mozi, vendéglátó egység is helyet kap a létesítményben.

Ezeknek az épületeknek a nagy része nem esztétikumával, utánozhatatlan művészeti értékével nyeri el a helyi lakosság megbecsülését, sokkal inkább azért, hogy a közösség történelmének, kultúrájának részeként tartja számon azokat. Ipari célra ritkán építettek művészettörténeti különlegességeket, annál fontosabb volt azonban a létesítmény értékállósága, a mindennapi gazdasági életben betöltött szerepe.

A ráckevei malom hasonló elgondolásból született meg. Szürke, hámló falú épülete ma már lehet, hogy inkább elriasztja az arra járókat. Nekünk, ráckeveieknek azonban ipartörténeti emlék. Egy letűnt, virágzó korszak magára hagyott kolosszusa.



Lehet, hogy érdemes lett volna megmenteni...

Novák Zsuzsanna

## Ráckevei hajómalom

Mióta elsüllyedt a ráckevei Dunán utolsóként ringatózó hajómalom (1968), a „Gyurcsik-féle”, azóta vágyják vissza a ráckeveiek a lassan jelképpé váló hajómalomukat. Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség Szentendrén a Szabadtéri Múzeum raktárába szállította a darabjaira szétszedett hajómalmot, amely azóta is ott porosodik.

Mindig van egy-egy lelkes lokálpatrióta kezdeményezés, amely vissza szeretné hozni a hajómalmot Ráckevére, de talán most nem vész el a lelkesedés, mert **Szőgyényi Gábor** vette kezébe a visszaszerzés vagy újjáépítés terveit. Családjának is volt hajómalma, nagyszülei, dédszülei emlékére és az ősi foglalkozás tiszteletére hónapok óta szervezkedett, amíg végül fogadták is kis küldöttségünket (Szőgyényi Gábor, dr. Kovács József László, dr. Kovácsné Paulovits Terézia, Mikola Péter, dr. Takács András és jómagam) a Skanzenben, Szentendrén.

Annak nincs túl nagy esélye, hogy az eredeti malmot visszaállítsuk, hiszen a 40 éve száradó – ugyan szakszerű körülmények között tárolt – hajómalom deszkáiból újat már nem lehet összerakni. Viszont a Skanzen munkatársai minden dokumentumot a kezünkbe adnak, sőt Mikola Péter képviselő javaslatára még néhány szépen kifaragott darabot is visszaszolgáltattának tartós letétbe helyezve, így újra ringatózhatna egy eredeti mintára készült hajómalom a ráckevei Kis-Dunán... Sabján Tibor néprajzkutató, és dr. Kemecsi Lajos néprajzkutató-osztályvezető segítőkészen megmutatták a raktárban pihenő malom darabjait. A Skanzen munkatársai

rugalmasan álltak a kéréseinkhez és pártolták a kezdeményezésünket. A szervezésért köszönet jár Szőgyényi Gábornak, aki ennek az „egész ügynek a motorja” – ahogyan dr. Kovács Józsa bácsi fogalmazott –, Mikola Péter képviselőnek, aki annyi munka között ezt az ügyet is felvállalta, és képviselte a város vezetését, Józsa bácsinak és Terike néninek, akik a tudományos hitelességet és a szakmai hozzáértést erősítették.

Jó volt együtt Szentendrén, remélem lesz folytatás, és magunkkal tudunk ragadni még sok ráckevei lokálpatriótát!

Jáki Réka

